Lit I 107/934 sa.
E 179/20

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS SZEREPE ÉS ÉRTÉKE AZ IRODALOMTUDOMÁNYBAN

ÍRTA:

HANKISS JÁNOS

KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM Emlékkönyvtári példánya

A „BUDAPESTI PHILOLOGIAI TÁRSASÁG" 1933 DECEMBERI ÜLÉSÉN TARTOTT ELŐADÁS

A „DEBRECENI SZEMLE" KIADÁSA

1934

Öt évvel ezelőtt, az egyetemi tanárok II. baráti összejövetele alkalmából szükségét éreztem, hogy hangot adjak a *szervezett tudományos munka* védelmének.[1] Ilyen védelemre különösen azért volt szükség, mert a tudós általános típusának megfogalmazásában az egyéniség romantikája olyan túlerőre jutott, hogy az együttműködés legkezdetlegesebb kísérleteit is az alsóbbrendűség, a tehetetlenség jelének tekintette a közvélemény. A tudóst szívesen azonosították a művésszel, akit a tehetség és az ihlet elsősorban különálló, eredeti egyéniséggé tesz s aki féltve őrzi hagyományos autonómiáját. Ennek a felfogásnak volt egy elvitathatatlan előnye : a magányosság ünnepi áhítata kedvező körülmények között megnövelte a tudós felelősségérzetét s arra sarkalta, hogy mivel egyedül s egész presztizsével felelt alkotásáért, minél alaposabb előkészülettel minél értékesebbet alkosson.[2] Hátrányai viszont annál számosabbak voltak s a legnagyobb köztük egyszerűen az, hogy a tudós feladatának és természetének ez a felfogása jórészt hamis, analógiás általánosítás. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy ha a kimagasló tudósegyéniségek között akad is — nagyon ritkán — a művészi lángelméhez hasonló struktúrájú természet, a kutatók óriási tömegeinek munkájában a magányosság, az egyéni eredetiség feltételei távolról sem oly lényegesek, mint a művészi alkotásban. Hogy ennek így kell lennie, bizonyítja a természettudományok és alkalmazott tudományaik (főkép a technikai és az orvostudomány) régóta bevált munkaszervezete, amely egy munkairányító professzor vezetése alatt kutatók kisebb-nagyobb csapatait alkalmazza a munka kívánta első, második, harmadik sorbeli beosztásban. Erre a kollaborációra nem azért van szükség, amiért a laikusok hiszik, t. i. a „külső apparátus", az anyagi munkaeszközök alkalmazása miatt, hiszen ma már az ú. n. humanisztikus oldalon is sok a „gép", az anyagi demonstráció, — hanem azért, mert „a természettudományok abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a tudományos *munkafelosztás*, a tudományos *üzemszerűség* nagy jelentőségét már belátták".[3]

[1] *Tudományos munkaszervezetek*. A „Debreceni Szemle" kiadása, 1928.

[2] Természetes, hogy a magányosság csak ott mélyíti el a felelősség tudatát, ahol arra a megfelelő talaj megvan. Felelősségérzés helyett sok lélekben csak mértéktelenül megnövekedett önérzetet találunk. S ha már egyáltalában érintjük az eszményi típustól eltérő gyöngeségeket is, ne feledkezzünk meg a renyheség szelleméről, amely az együttműködésre vállalkozásnak talán legerősebb akadálya. Az együttműködés valami közös ritmust föltételez, terminusok megtartását, bizonyos lazább időkeretekben elvégzendő minimális munkát.

[3] L. id. tanulmányunk 1—2. l.

Az együttműködésnek a szervezett munkacsoport nem a legkezdetlegesebb formája. Mennyivel tökéletesebb munkát végezhet egy egyetemi intézet, mint pl. a XVIII. század tudósa, aki kilépőben van az elefántcsonttoronyból, de amikor arra döbben, hogy tornya lábát habok nyaldossák, rádió vagy gyorshajó helyett lassújáratú lélekvesztőn próbál érintkezni tudóstársaival. Az értelmi együttműködés történetírója sokszor leveszi s megtörölgeti majd könnyáztatta ókuláréját, amikor a tudósok nemzetközi levelezéséből fogja kiolvasni azt a ma még alig ismert heroizmust, amellyel ezek az igazi nagy egyéniségek hasonló méretű kortársaikkal annyira-amennyire állandó kapcsolatokat harcoltak ki a modern tudományosság előkészítéséül. Mintha ebből a hőskorszakból adna némi ízelítőt a világháború idején dolgozó tudós harca a könyvekért, amelyeknek felkutatása és megszerzése annyi szívósságot és ötletességet követelt tőle, amennyi művének megalkotásához is elég lett volna.

Napjaink minden kollektív megoldásnak kedvező szelleme[4] eddig különösen két irányban növelte meg az együttműködés aktualitását. Az első az egyetemi és ált. tudományos *munkacsoportok* elvének *kiterjesztése* a tudomány minden ágára. A humaniorák professzorai úgyszólván egyhangúlag követelik a tanársegédi és gyakornoki állások szaporítását, egyesek az „egyenlő elbánás" kétes értékű elvének hangoztatásával, mások a sok munkára való hivatkozással, a tudomány érdekét és természetét képviselő céltudatosak pedig azzal a megcáfolhatatlan érveléssel, hogy lehetetlen a tudományos munkát egy-két hivatásos tudós (egyetemi tanár, akit a tudomány művelése végett neveztek ki s ezért fizetnek) egyéni akcióira korlátozni, azzal a bizonytalan reménynyel, hogy a professzionátus tudós majd *talán* kap segítséget derék önkéntesektől, akik valami mellékcéljuk kedvéért vagy esetleg a tiszta eszmény szolgálatában is üres óráik egyrészét a tudománynak áldozzák. A gyakorlat azt mutatja, hogy ilyen segítség minél kevesebb van s azokat nem lehet egy-egy közösen megoldandó tudományos feladat igájába fogni. Ezt az érvet a közoktatásügy vezetői is elismerték, a tudományos munkacsoportnak hivatásos kutatókból való kialakítását *elvben* a humanisztikus intézetekre is kiterjesztették, némely kiváltságos tanszék mellett meg is valósították. A folytatás — anyagi okok miatt — csak ezután következhetik, de az elv elfogadása is hatalmas lépés az együttműködés diadalútján.

A másik a *nemzetközi* együttműködés megvalósulása és — ezt hangsúlyoznunk kell: — önmagára találása.[5] A döntő lökést itt is külső

[4] De ez csak járulékos segítség, amelyre az együttműködésnek szüksége nincs. Veszedelmes volna akkor, amikor az eddigi művész-analógia hamisságát bizonyítgatjuk, a ma divatozó kollektivizmus analógiáját komoly számításba vennünk.

[5] A két lépcső közt kihagyunk egyet: az egyes munkacsoportok között az ország határain belül kívánatos együttműködést. A hat germanisztikai, vagy a hét romanisztikai tanszék közötti kollaborációra nézve nem előadás keretében kellene föltenni a kérdéseket, hanem — ha annak ideje megjön — baráti megbeszélések keretében. A disszertáció-programm bizonyos mérvű harmonizálása, a munkafelosztás magától kívánkozó valósulásának elősegítése terén

események adják meg. Amint a francia forradalom mindent meg akart valósítani, ami egy gondolat- és reformrendszerben látszólag összetartozott és a Notre-Dame székesegyházba bevonultatta az Ész istennőjét, úgy a Nemzetek Szövetsége is, amely egy világnézet diadala kellett volna, hogy legyen, e világnézet sokra tartott alapját, a XIX. század értelmezésében elfogadott tudományos szellemet célzatosan kidomborította és megalapította az Értelmi Együttműködés Intézetét. Naív és méltatlan vállalkozás lenne rövidre fogva jellemezni próbálni az *Institut international de coopération intellectuelle* tapasztalatokban és nem mindig jóhiszemű kritikákban oly gazdag életét. Azok, akik belülről ismerik, tudják, hogy mennyi személyi, tárgyi, anyagi és főkép ú. n. „kezdeti" nehézséggel kellett megküzdenie. Tudják, hogy eleinte milyen ifjúi nagyratöréssel akart megoldani olyan kérdéseket is, amelyek nem szorosan keretproblémái a tudománynak, hanem egyes szaktudományok belső kérdései. De a bennfentesek tudják és bizonyítaniuk kell azt is, hogy ezek ritka elcsuszamlások és hogy az Intézet programmja ideálisan szép és ennek ellenére nem „sui generis" megvalósíthatatlan programm volt. Minden jóhiszemű szemlélő visszasírja a fiatal Intézet e „Sturm und Drang"-korszakát, amikor annyi lelkes hittel indította útnak az igazán csak nemzetközi tanácskozások útján megoldható kérdéseket, a fordítás óriási problémakomplexuma, a szerzői jog s a szellemi találmány védelme, a kulturális közigazgatás és a kultúrpolitika összehasonlító tanulmányozása,[6] a múzeumok és könyvtárak kapcsolatainak kiépítése, a szabadoktatási intézmények nyilvántartása, a bibliográfiai kezdeményezések s annyi más fontos kérdés tárgyalását. Azok, akik gyors sikerhez kötötték az intézmény elismerését, nem voltak jóhiszeműek, vagy nem voltak tájékozottak. Az Intézet már akkor is beváltotta a remények javát, ha rákényszerítette a tudós világot, hogy számoljon a nemzetközi távlattal, a közös munka előnyeivel és kikerülhetetlen szükségességével. Mert most már nehéz volt kikapcsolni a nemzetközi lehetőségeket s nem lehetett elhárítani oly könnyen a felelősséget, ha az ember nem vette igénybe vagy ignorálni látszott őket.

Az irodalomtudomány különösen nem vonhatta ki magát az új áramlat magával sodró hatása alól. Mint tömlő- vagy nyalábtudomány, minden hónapban új meg új oldalon került érintkezésbe az együttműködés hivatalos kezdeményezéseivel. S tudományunk középponti jellegét, az egész életet formáló hatását mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az Intézet ankétjei közül oly soknak volt irodalmi vonatkozása. Másrészt nincsen tudomány, amelynek művelője oly nagy

lehetnek s talán vannak is tennivalók. Szerencsére a legtöbb esetben a tanszékek birtokosainak személyi harmóniája és gyakori érintkezése nálunk annyira-amennyire pótolni tudja a hiányzó rendszert. De hogy ez nem tökéletes megoldás, mindjárt belátjuk, ha például a németországi germanisztikai vagy a franciaországi francia irodalmi tanszékek óriási számára gondolunk.

[6] Ennek érdekében Magyary Zoltán javaslatára állandósította az Intézet a közoktatásügyi minisztériumok egyetemi, ill. tudományos osztályai főnökeinek nemzetközi értekezleteit.

előtanulmányokra lenne kényszerítve s így oly nagyon rá lenne szorulva minden segítségre, a legkisebb szalmaszálra is. Különösen a modern filológia, amely annyira híján van minden lezártságnak s oly örök hullámzással enged a koreszmék s az irodalmi divatok kénye-kedvének, áhítozik tudva vagy öntudatlanul egy kis nyugalom, viszonylagos áttekintés, a munkaközösségben rejlő megoldási remények után.

De vannak más, mélyebb okok is. Ne keressük itt, hogy *szintézis*-vágyunk reakció-hullám-e csak a megelőző korszak analízis-tobzódása után; vagy inkább a művészi ösztön elhatalmasodása, amely struktúrát erőszakol az eddig oly szentnek tartott nyersanyagra; vagy analógiás párja a kollektívebb élet vágyának; vagy a szellemiség követelménye a materializmussal szemben. Elégedjünk meg azzal, hogy ilyen szintézis-vágy van és első, mohó korszakát éli, amikor a szintézist akkor is megkonstruáljuk, ha nincs időnk a széles alapozásra s a keretek kitöltésére. A mestergerendák fénykora ez, meg a támasztópilléreké. De ha a szintézis szabadsága örömmel tölti el bennünk az alakító ösztön emberét, a fantázia és a kombinációs játék emberét, a kutató és mérlegelő ember, aki tudós jellegünket biztosítja, néha rejtett aggódással szemléli olcsó diadalainkat. S amikor aggályait eloszlathatja, lelkiismeretét megnyugtathatja azzal, hogy munkatársaitól gazdag anyagpótlást kap s velük szempontjait szilárdsági próbára tétetheti, ki lehetne nála boldogabb? Ilyenkor kerül olyan lelkiállapotba, amikor az ember önszántából válik hitvallójává az együttműködésnek, — annak, hogy a szintetizmus második korszaka csak úgy hozhat fejlődést, ha a szintézis elemeit szintetikus munkamódszer is készíti elő. A szellemtörténeti törekvések, amelyek az irodalom- és a művészettörténetből áramlottak át a politikai s gazdaságtörténet területére, máris arra késztették a történetírót, hogy ne csak sokat, hanem sokfélét is olvasson s elkalandozzék olyan területekre is, ahol nem lehet szakember s ahol már az elolvasnivaló művek kiválasztását sem tudja elvégezni segítség nélkül. Mindnyájan ismerjük azt az új esszéista-típust, amelyet a túlontúl változatos olvasmányokat fitogtató „lábjegyzet-zsonglőrök" jellemeznek. Amikor az irodalomtudomány művelője akárcsak pillanatokra is ki akarja dugni fejét a szokványosan elvégezhető munkák biztos módszerekkel bélelt fedezékéből, hogy ú. n. *elméleti* megállapodásokig merészkedjék, vagy *perspektívákat* nyisson, kell, hogy érezze, hogy nincs egyedül, mert egyéni akcióra biztos bukás leselkednék. Már pedig az irodalom *elméleti* újra-alapozásának szüksége mindannyiszor fölmerült, ahányszor szintézis-alkotás vágya villanyozta föl a lelkeket. Ne vitassuk, hogy logikailag összefügg-e ez a két törekvés. Elégedjünk meg azzal, hogy együtt járnak, mert a szintézis széles tempója föltétlenül odasúrolja könyökünket általános felfogásunk megszokott falaihoz. Ha a német kutatás a barokk-irodalom történetét akarja megírni, nem térhet ki legalább néhány fő kérdés elől, amelyek okvetlenül feltolulnak: 1. szimbólum-e itt a barokk, vagy valóságos irodalmi normának tekinthető? 2. a barokk égisze alatt eddigi medrét cserbenhagyó irodalmi folyam áradása folytán milyen partomlások történnek és milyen alapon alakulhat a barokkon kívül maradt irodalmi anyag

vagy idő új beosztása? 3. a barokk laza és túlgazdag fogalmazásából okvetlenül következő antinómiák milyen új fogalmakhoz vezetnek s általában hogyan alakítják át irodalomszemléletünket.

Hangsúlyozzuk, hogy mi is hisszük és valljuk, hogy az irodalomtudomány nyalábjának középponti és legerősebb vesszeje az irodalomtörténet s bár az irodalomelméleti kutatás méltóságban vagy érdekességben nem áll mögötte, az irodalomfilozófusnak is szinte percenkint vissza kell térnie az irodalom történeti tapasztalásához, ha nem akar úgy járni, mint Banville híres bohóca, aki annyira elrúgta maga alól az ugródeszkát, hogy „felgurult a csillagokba". De időkint már csak azért is fölénybe kerülnek az elméleti tanulmányok, mert nélkülük lankadtan s önmagával bizalmatlanul tengődik a részletkutatások kóróvá száradt növényzete: „szempontokra" és — ami ép oly fontos — új bizalomra van szükség, hitre abban, hogy megint benne vagyunk a friss kutatás előnyomuló frontszakaszában.

Nem véletlen, hogy Európa különböző pontjain, eredetileg nagyon különböző tudományos előzményekből kiindulva 1930 körül annyi irodalomkutató fordul ismét az irodalomszemlélet alapvető kérdései felé. Nem lehetett volna létrehozni az első irodalomtörténeti kongresszust, amelynek dicsősége Magyarországhoz fűződik, ha mindenütt nem érezték volna homályosan szükségét egy nagy belső revíziónak. Igaz, hogy ezen a kongresszuson hangját hallatta a tiszta történeti iskola is — különös tekintéllyel Lanson iskolája —, de erre az előbbi bekezdésben mondottak alapján szüksége volt magának az irodalomelméletnek is. A pesti kongresszus utóhullámai a varsói történettudományi kongresszus (1933 augusztus) irodalmi szakosztályában értek partot (különösen a Budapestre is meghívott Z. Lempicki és honfitársa, Z. Zaleski előadásai illettek volna bele a magyarországi kongresszus keretébe), de a budapesti kezdeményezés igazi sikere abban látható, hogy az irodalomtudomány következő, 1935-re tervezett önálló, II. kongresszusára főtémául ismét egy a szintézist feltétlenül érdeklő problémát tűztek ki: a „Periodisierung" problémáját. Az itt várható vita elővillongásainak Varsóban lehettünk tanui és résztvevői. Úgy látszik, hogy a jámbornak s veszélytelennek tetsző téma mögött felvonul majd újra egyrészt minden irodalomszemléleti alapelv, másrészt a nemzeti civilizációk szerint tagolt irodalmi módszerek minden hagyománya. A francia kutatás gyanakodva nézi a szélesen áradó és immár beláthatatlan és elemezhetetlen barokkot s fel van háborodva, hogy Descartes-ot ebbe a barokk korszakba sorozzák, holott ő a francia „bon sens" támasza és talpköve. Oly nemzetek, amelyek nem szeretik a romantikát, könnyen megszűkítik a romantikus kor időtartamát is. S általános irodalomfilozófiai hátteréül mind e vitáknak és érzékenységeknek ott terpeszkedik az a kérdés, hogy a „korszakok" tisztán csak a „beemlézést" megkönnyítő, mesterséges osztások-e, vagy a tudományos kutatás armatúrája, vagy a civilizáció gondviselésszerű ritmikájának sormetszetei-e. De nem is az a fontos most, hogy mi lesz másfél év mulva a második rendszeres aratás mérlege, hanem az, hogy elkövetkezett az a korszak, amikor a kongresszusok igazán magukra

találnak s önálló műfajjá tisztulnak. Azoknak a kongresszusoknak és „Philologentag"-oknak, amelyeken inkább folyóiratcikknek, olvasásra való dolgokat, rendesen apró részletkérdéseket mutattak be, a személyes kapcsolatok szaporításán kívül egyéb értelme nem igen volt. A kongresszus létjogosultságát az egész tudományszakot érdeklő, általános, előre kitűzött téma vagy témák rendezett megvitatásának lehetősége határozza meg. S ha ma elmondhatjuk, hogy eljutottunk ennek a kongresszusi kilátásnak a küszöbéig, ezzel azt is elmondtuk, hogy az újabb kongresszusok az irodalomtudósok nemzetközi *együttműködésének* jegyében születnek.

Itt csak futólag említem meg, hogy az irodalomtudomány nagy tömegeit szerény eszközökkel a Nemzetközi Újabb Irodalomtörténeti Bizottság mozgatta meg ennyire. Ennek munkálatai közül a megvalósulás stádiumában levő *Répertoire Synchronique* („projet Van Tieghem") magyar részről is megkapta a megfelelő támogatást s az egyetemes irodalmi kutatások nélkülözhetetlen segédkönyve lesz. A második munkálat még csak mag, de természeti csodaképen máris előzetes gyümölcseit termi. A „projet Tronchon" a strassburgi egyetem kiváló professzorának lelkes agitációja a finn-ugor és szláv nyelvű irodalomtudományi anyagnak valamely nyugati világnyelven kivonatban leendő közzététele érdekében. Hogy ennek magyar szempontból milyen óriási jelentősége volna, azt itt nem is kell bővebben hangsúlyoznom. Ezekhez járul mint harmadik terv egy kísérlet az egy tárgyra vonatkozó irodalomtörténeti eredmények rendszeres összefoglalására s nyilvántartására.[7] Részletesen akkor számolhatok be róla, ha le tudom győzni az óriási anyagnak és az anyagiak hiányának kettős akadályát.

Ez a három munkálat s velük a negyedik, az állandó: a kongresszusok megszervezése és irányítása nem ad valami grandiózus képet az együttműködés hivatalos szervéről. De ne feledjük, hogy amit e téren elért, azt néhány év alatt érte el, s az sokszorosa annak, amit e téren más kezdeményezések száz év alatt elértek. Tegyük hozzá, hogy a kis nemzetek, köztük a magyar aránytalanul kedvezőbb helyzetbe kerültek, mint eddig, mert a bizottság a maga nemzetközi tekintélyével épen a nekik legkedvezőbb egyetemes irodalomtörténeti tervek megvalósítására, vagy legalább lehetővé tételére tör. A francia, a német, az angol irodalomnak az egyetemesebb nézőpont érvényesülése sokkal kisebb érdeke, mint pl. a magyar irodalomnak s a hozzá fűződő, jórészt magyarnyelvű irodalomtudománynak.

S itt elérkeztünk az együttműködés második nagy területének, az ú. n. *egyetemes irodalomtörténet*nek határához. Tudjuk, mit jelentett a legutóbbi időkig ez a fogalom. Egy kézikönyvet, amelyben a négy-öt nyugati irodalom mellett (ez afféle régi keletű „pacte à quatre" volt) egyes korszakokban szó esett az orosz, a skandináv, esetleg a régi ázsiai irodalmakról. Mivel választani kellett, a lakosságszám, a politikai erő vagy esetleg a hagyomány (Olasz- és Spanyolország esetében) dön-

[7] „Enregistrement des *résultats acquis* en histoire littéraire".

tött a felől, hogy mely irodalmakról lehet egyáltalában szó. Vagy — másik lehetőség — egy óriási gyüjteményes munkát, amely voltaképen a nemzeti irodalmak külön és különálló szempontok szerint megírt történeteinek egy kalap alá kényszerítése volt. Irodalmi *élet*, egyik területről a másikra áthúzódó áramlások összefüggése alig kerekedhetett ki ebből a könyvből, amely rendesen híven követte azt a geometriai alapszabályt, amely szerint a párhuzamosok csak a végtelenben metszik egymást.[8]

Ma még az irodalomszemléleti reformnál is aktuálisabbnak érezzük ezt a kérdést : van-e egyetemes irodalom? és azt, hogy ha van — azaz ha vannak szimultán, szinkrónikus összefüggések az irodalom világában a szukcesszív összefüggések mellett —, mi a viszonya a nemzeti irodalomhoz, amely bizonyosan van? Ezekre a kérdésekre csak a gyakorlat válaszolhat. A gyakorlat pedig az a kísérlet, amelyet itthon és külföldön szinte egyidejűleg állítunk be : egy őszintén tudományos egyetemes irodalmi kézikönyv programmjának elkészítése. Ez a kísérlet meg fogja mutatni, hogy hol kell kidomborítani az egyes irodalmakat összefogó horizontális kapcsokat és hol kell átadni a szót a vertikális törekvéseknek. S meg fogja mutatni, hogy az így kialakuló furcsa mértani ábra milyen tanulságokat rejt magában és milyen értékű lehet. Ebben a kísérletben az a módszerileg érdekes, hogy itt az együttműködésnek el kell érnie ma elképzelhető maximumát : a szerző-csoport nemcsak cédulákat állít össze, hanem állandó vitákkal, személyes megbeszéléssel, pengét keresztező dialektikával forrasztja ki a megoldást, úgy, mint ahogy azt a művészi egységre lázasan törekvő társszerzők a szépirodalom kovácsműhelyében meg kell, hogy tegyék.

Ezzel elértünk a csúcshoz. Nem a csúcsra : az csak a kísérlet sikere lehetne. De meg vagyunk győződve róla, hogy ilyen kisebb-nagyobb munkacsoportok, amelyeket egy-egy nemzetközi vagy hazai feladat megoldásának vágya tart együtt, érlelik meg lassan az együttműködés ideális gyümölcseit. Az elmondottakban igyekeztünk egy-egy még sok adat fényére rászoruló villanással megvilágítani az együttműködés különböző formáit : az egyetemi munkacsoportot, amely a felvilágosult abszolutizmus lehetne ebben a láncban, ahol a nemzetközi bizottság a demokratikus parlament vagy az interparlamentáris unió, az egy munkára szövetkezett kutatócsoport pedig a bizottságokon nyugvó új-parlamentarizmus vagy az érdekképviseleti rendszer megfelelője lehetne.

Mi lehet már most a mi feladatunk? Nehéz ezt megmondani, hiszen minden attól az ismeretlen tényezőtől függ, hogy milyen munkaerőt és rugalmasságot képviselünk itt mi? De addig is, amíg erre a kérdésre válaszol a jövendő, megfelelő neveléssel előmozdíthatjuk az új

[8] Neve sem igen volt. A *Revue de Littérature Comparée* alapításakor a szerkesztők sokáig haboztak, hogy esetleg „Revue de littérature européenne" lehetne a címe, de végül mégis az elsőnél maradtak, amely voltaképen a „vergleichende Literaturgeschichte" megfelelője, hatáskutatás orgánuma lenne, ha a „comparée" szó modernebb értelmezésével nem lehetne végsőleg ideérteni az összehasonlítás eredményét is, azaz elméletibb kérdések tárgyalását, stb.

nemzedék egyirodalmiságának módosítását. Sajnos, a mi nevelésünkben túlteng az egy vagy két modern irodalom, amit alaposan ismerünk, áttekintésünk azonban teljesen hiányzik. A germanista általános kérdések megoldásánál is úgyszólván kizárólag német könyveket idéz és német példákra bukkan, a romanistánál, az anglistánál sem jobb a helyzet. A szobor egy részét, rendszerint kis részét, csonkját vagy torzóját látjuk, a többire csak félve következtethetünk, abban a reményben, hogy az irodalmon őrködő Gondviselés klasszikus görög szobrász s így a kar vastagságából kiszámíthatjuk az egész test arányait. Vakmerő remény, amelyet minden erőnkkel ki kell küszöbölnünk az igazi, sokoldalú tapasztalat javára. Tudományunk büszkén és rejtélyes mosollyal várja, hogyan tudunk hozzáférkőzni az eddiginél jobban, milyen új mozdulatokkal próbáljuk föllebbenteni fátylait. De régi módszer, új módszer, az egyén lendülete vagy a falanx összetanultsága mind csak iránta való olthatatlan szeretetünket tanusítja.

(Debrecen.)

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
10245 /1958

Városi nyomda. Debrecen 1934—588